

Moral utifrån egna intressen

ett redogörande för handlingar

Author: André Córdova Rudstedt

Supervisors: Mathew Gregory

Date: 2024

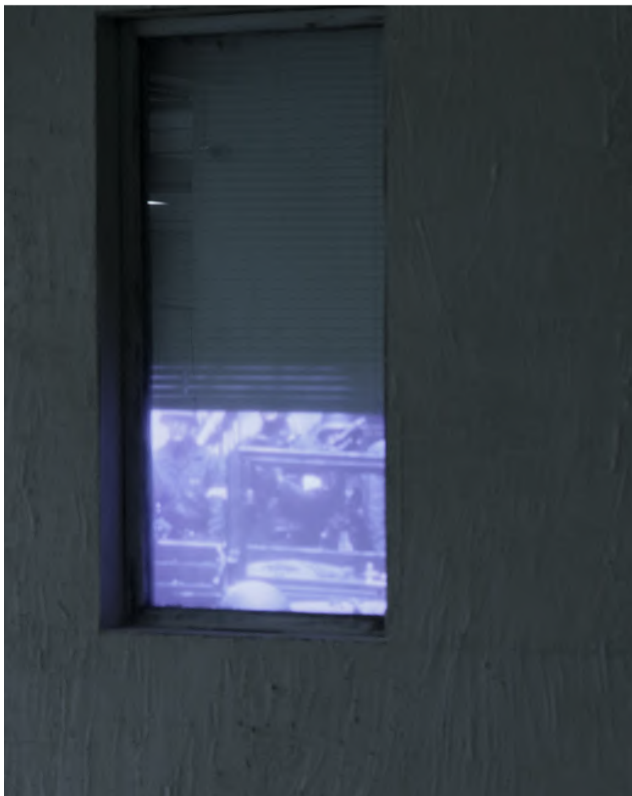
Institution: Konstfack

Department: Fine Arts

Index

1. Utställning	sida 1
2. Utgångspunkt	sida 2
3. Filmsekvens	sida 3
4. Ett redogörande för handlingar	sida 4
5. Moralen	sida 5
6. Källförteckning	sida 8

Dokumentering av min soloutställning på
kandidatprogrammet i Konst, nov 2023.

Tankar om utställningen

Till utställningen "Golden Silence" skulpterade jag fram ett hus samt en mur och visade en kopia av en löpsedel. Utställningen hänvisade till kuppen i Chile där jag ville förmedla känslan av rädsla inför diktaturens terror. Med maktens strävan efter att utplåna oppositionen i takt med att vardagens händelser pågick. Jag arbetade med arkivmaterial som jag hade samlat från SVT, SR samt chilenska filmarkiv.

Efter månaders långt intensivt sökande i arkiv fann jag en sekvens som visade militärer som utgjorde ett hot. Med kontrast till det läskiga hittade jag ett nyårsfirande där folk var samlade för att skåla och sjunga in det nya året. Installationen kunde då visa upp två parallella sidor, en av terror och den andra av festligheter.

Efter utställningen sattes tankar igång hos mig om individens roll inför moral. Hur kan människor önska någon annans död? Och varför agerar vi som vi gör i kriser? Den här uppsatsen är ett resultat av sökande efter svar.

Man skjuter ju folk här i landet,
det står i tidningarna.

Om någon blir dödad i landet nu,
så är det rättvist!

I affärerna fanns inte kaffe, inte
olja, inte socker, ingenting

-och det är en annan värld! Nu
är det som förr i tiden igen-

"Människan skapar sig själv; han kommer inte in i världen fullt färdig, han skapar sig själv genom att välja sin egen moral, och hans omständigheter är sådana att han inte har något annat alternativ än att välja en moral." (Sartre, 1946, sid. 3).

Ett redogörande för handlingar

"Om någon blir dödad i landet nu, så är det rättvist!" berättar en kvinna för korrespondenten Jan Sandquist, från dokumentärfilmen *Santiago, våldtagen stad*. (Sandquist, 1973). Statskuppen i Chile har precis ägt rum och ett delat samhälle har uppstått. Kvinnorna från intervjun rättfärdigar militärjuntans fängslande och mördande av oliktankande. De hade format sin moral utifrån egna behov och intressen. Enligt dem hade livet blivit bättre efter att militärjuntan tagit över makten. I deras ögon var det rättfärdiga åtgärder att legitimera mord och tortyr för att bekämpa politiska fiender och upprätthålla diktaturens makt. Att de intervjuade kvinnorna, med bakgrund från välbärgade områden, kunnat rättfärdiga våld och mord kan analyseras genom att se över hotet de stod inför, ett havererat samhälle och att deras tillgångar kunde tas ifrån dem.

Den störtade demokratiskt valde socialistregeringen hade genom reformer, såsom nationaliseringen av viktiga industrier och jordbruket, skapat missnöje bland vissa samhällssektorer, inklusive den växande affärseliten och delar av militären. Internationella blockader samt konfiskering av matvaror från högerens allierade ledde till varubrist och ransoneringar i landet. Allt detta skapade en grogrund för militären att rättfärdiga sitt maktövertagande och etablerandet av en långvarig diktatur under Pinochetregimen. Individer som stod långt ifrån fysiska konflikter blev indragna och positionerade sig i frågorna. Ett helt samhälle ställdes inför etiska och moraliska dilemman.

Trots att personen själv inte begår en ondskefull handling och endast sympatiserar med ondskefulla handlingar gör det den personen ondskefull? För att vi ska kunna tala om en handling som är ond, måste handlingen ha som motiv att åstadkomma någonting ont. Att lidandet blir målet för handlingen. Underlåtelser kan också vara onda. Att inte gripa in och försöka förhindra ett lidande vi ser pågå. Indirekta underlåtelser är den typ av handlingar som vi inte funderar över i handlingsögonblicket. Det är där vi skulle kunna medvetandegöra oss och det är där vi skulle kunna göra något gott. Men som vi då inte reflekterar över och sammantaget är effekterna mycket mer onda. (sverigesradio.se, 2006)

Nietzsche utforskade konceptet moralisk ambivalens, där godhet och ondska kan vara subjektiva och varierande beroende på individens perspektiv. En dualitet där samma handling kan vara rättfärdig för en person och grym för en annan. Utvecklingen av dessa moraliska idéer är nära kopplad till samhällslig evolution och är förankrad i historiska metoder för vedergällning och kompensation (Nietzsche, 1996, sid. 73).

Vi föds både potentiellt onda och goda men har en fallenhet att agera ondskefullt på grund av vår vilja att handla utifrån våra egna intressen påstår Hannah Arendt i ”En rapport om ondskans banalitet” (Arendt, 1963). Att vem som helst kan begå hemska handlingar utan direkt personlig erfarenhet av våld under vissa omständigheter. Hon utforskade den nazistiske byråkraten Adolf Eichmanns rättegång. Eichmann som hade spelat en central roll i genomförandet av förintelsen. Hannah Arendts argumenterar att Eichmann inte var en monstruös sadist, utan en alldaglig byråkrat som utförde order utan att ifrågasätta dem. "Problemet med Eichmann var just att så många var som han, och att de många varken var perversa eller sadistiska, att de var och fortfarande är fruktansvärt och skrämmande normala. Denna normalitet ansågs vara mer skrämmande än grymheterna själva” (Arendt, 1963, sid 276). Ondskan skulle inte utföras med intentionen att orsaka ondska på grund av en ond vilja. Utan snarare på grund av en brist på egen reflektion där man går in i ett system och utför systemets handlingar (sverigesradio.se, 2006).

Konflikter som bottenar i behov blir intensivare än de som baseras på önskningar och andra intressen. I en konflikt kan parterna inte bara vilja få sina önskningar uppfyllda utan också vilja neutralisera, skada, eller eliminera sina rivaler. Motståndaren är inte längre någon man kan övervinna eller övertyga, hen måste besegras eller förintas (Axelson/Thylefors, 1996). En moralisk splittring inom samhället kan visa på moralens subjektivitet och förmåga att anpassa sig till olika förhållanden. Ett samhälle och dess historia kan leda till apati gentemot de brott som utförs av en makt. Det sker en kollektiv avtrubbning av samvetet, vilket kan resultera i en likgiltighet inför våldshandlingar och orättvisor. Glömskan är i grunden den verkliga döden och representerar våldets triumf. Ordningen upprätthålls genom konventioner där tystnad och lydnad är avgörande. I hämnarnas inre värld kretsar allt kring den handling som ska återställa den ordning som en gång vridits ur led. Statsmakterna har genom historien försökt reglera våldets excesser genom att kräva ensamrätt på våldsanvändningen, kommenterar Michael Azar, professor i idé- och lärdomshistoria i programmet, *Hämnden sitter djupt i den mänskliga kulturen* (sverigesradio.se, 2023).

Moralen

Moral är inte en viss uppsättning, principer eller regler utan snarare ett sätt att tänka eller ett sätt att resonera och ta sig an frågor om rätt och fel. Det finns inga objektiva moraliska värden vilket bevisas av att människor är och förblir oeniga om några av de mest grundläggande moralfrågorna. Olika resonemang kan föras kring om moraliska fakta finns. Moraliska fakta skulle kunna vara ett påstående, att det är fel att döda. Men det faktum att det finns oenighet, kan visa att det inte finns några fakta. Eller så kan oenighet antyda att vi tänker oss att det finns rätta svar, därför kan fakta finnas. Att vi åtminstone tänker oss någon sorts realism. I de frågor där det finns konsensus, beror konsensusen på någonting annat. Där beror den på frågor som gruppträck till exempel, påstår filosofen Per i programmet, Vems moral är den rätta? Om oenighetsargumentet (sverigesradio.se, 2009). Vi är rätt egoistiska och är medvetna om det och gör vad vi kan för att försöka rationalisera det. Vi har ganska lätt att förklara varför vi just i den situationen hade rätt att agera som vi gjort. Eller varför man skulle kunna göra ett undantag för sig själv (sverigesradio.se, 2020).

I programmet *Medmännisklighet* från Filosofiska Rummet, talar etikforskare Ann Heberlein, om att medmännisklighet samtidigt är ett resultat av egoism. Det vill säga det är bra för oss. Vi mår bra när vi är medmänskliga. Så det är djupt egoistiskt. Men vi rationaliserar bort de skuld känslor som vi eventuellt borde ha. Då är den egoistiska handlingen god för oss. Vi är biologiskt programmerade att i första hand bry oss om vår familj och våra vänner. Vi kan också använda moralen för att slippa ta ansvar och slippa vara medmänskliga. Att låta andra ta ansvar. Vi kan rationalisera bort vår medmännisklighet för att vi tänker att det finns en institutionaliserad medmännisklighet (sverigesradio.se, 2012). Utöver att vi känner att andra kan hjälpa till istället för oss och visa godhet, ett civilt mod, kan även vetenskapen om att hjälporganisationer finns och att vi bidrar ekonomiskt för stöd.

Fenomenologi är den filosofiska metod som analyserar fenomen utan att dra slutsatser om deras existens och oberoende av medvetandet. Den strävar efter att förstå subjektiva upplevelser utan att förutsätta någon objektiv verklighet. Den japanske filosofen Kitaro Nishida var en betydande tänkare inom fenomenologi, där hans filosofi särskilt framhävde koncept kring självet och medvetandet. I hans bok "An Inquiry into the Good", reflekterar han över komplexiteten i mänsklig perception och interaktion. Han menar på att överenskommelser existerar om grundläggande principer samexisterar men med olika

tolkningar och tillvägagångssätt. Nishida ifrågasätter heteronom etik, som bygger på yttre normer för att definiera rätt och fel. Det kan vara externa och givna av auktoritet eller yttre källor, såsom religion, lagar eller samhällets förväntningar.

Låt oss nu överväga det goda som måste vara målet för vår vilja, dvs. standard som måste bestämma värdet av vårt beteende. Vi måste söka grunden för värdebedömningar i direkt erfarenhet som finns i vårt medvetande. Det goda måste artikuleras utifrån medvetandets inre krav inte utifrån. Vi kan inte förklara hur en sak borde helt enkelt vara från hur det är eller hur det inträffade. Den ultimata sanningsstandarden finns i medvetandets inre nödvändighet (Nishida, 1911, sid 122).

Nishida hävdar att sanna moraliska bedömningar måste härröra från det individuella medvetandet, baserat på direkta erfarenheter och interna krav, de inneboende motivationerna och önskningarna som driver mänskligt beteende. Genom att hävda att viljan är mer grundläggande än abstrakt resonemang, betonas vikten av att anpassa sina handlingar med interna ideal och medfödda krav för att uppnå moralisk godhet. Den utmanar föreställningen om universella moraliska normer och belyser komplexiteten i moraliskt omdöme, som måste ta hänsyn till varje individs unika interna krav och ideal (Nishida, 1911, sid 122).

Vare sig det är de yttre eller inre faktorerna som styr vår moraliska kompass behövs en holistisk förståelse för situationer. Varken altruism eller egoism är framgångsrika vägar att gå åt. Reciprocitet, att besvara en positiv handling med en positiv och tvärtom, är det som hänger ihop med förtjänstprincipen. Att människor förväntar sig ömsesidighet och rättvisa i sina interaktioner med andra. Den som hjälper mig hjälper jag också. På ett sätt är verkligheten sann för oss alla men annorlunda för var och en. Desto fastare vår personliga identitet utvecklas, desto mindre benägna blir de att ge avkall på våra personliga vanor och önskemål. Vi agerar med andra ord ofta som om vi handskades med objektiv kunskap. En strävan för förståelse som erkänner svårigheten av existerande sanningar som formar vårt gemensamma narrativ.

Källförteckning

Arendt, Hannah. (1963), Den banala ondskan. Eichmann i Jerusalem. Viking Press.

Lennéer Axelson, Barbro/Thylefors, Ingela. (1996). Om konflikter: Hemma och på jobbet. Natur & Kultur Akademisk.

Nietzsche, Friedrich Wilhelm och Del Caro, Adrian. (2014). Om moralens härstamning. Stanford, California: Stanford University Press.

Sartre, J.-P. (1946). Existentialism Is a Humanism. New Haven: Yale University Press.

Sveriges radio. (2006). Om Ondska - Filosofiska rummet. [online]
<https://sverigesradio.se/avsnitt/70900> [27 Mar. 2024].

Sveriges radio. (2009). Vems moral är den rätta? Om oenighetsargumentet - Filosofiska rummet. [online] <https://sverigesradio.se/avsnitt/78881> [Accessed 27 Mar. 2024].

Sveriges radio. (2012). Medmänsklighet - Filosofiska rummet. [online]
<https://sverigesradio.se/avsnitt/98131>.

Radio, S. (2020). Moralfilosofi - Är det ens lönt att försöka? - Filosofiska rummet. [online]
<https://sverigesradio.se/avsnitt/1603823> [Accessed 27 Mar. 2024].

Radio, S. (2023). Hämnden sitter djupt i den mänskliga kulturen - OBS: Radioessän. [online]
<https://sverigesradio.se/avsnitt/hamnden-sitter-djupt-i-den-manskliga-kulturen> [Accessed 27 Mar. 2024].